

ENDRE NEMES

(1909–1985)

"De tidiga åren"

verk från 30- och 40-talen

GALERIE BEL'ART

STOCKHOLM

ENDRE NEMES

Han föddes i Donaumonarkin i staden Pécsvárad i södra Ungern år 1909, och växte upp vid gränsen mellan Slovakien och Ungern intill Tatras bergmassiv. Familjen hette Nágel. Endres bror ledde sedermera i Paris efter andra världskriget bokförlaget Edition Nagel. Endre valde namnet Nemes, som fanns i släkten, som sin konstnärssignatur och som efternamn. Han bar med sig sina ungdomsminnen med intryck av slovakisk folkkonst, östjudisk tradition, en smula tyskspråkig byråkrati och ungersk folktradition. Han blev student i Budapest, studerade en kort tid filosofi i Wien. Återvände till Slovakien och började skriva för olika tidningar.

Under mellankrigstiden var Prag ett rikt konstcentrum med konstnärer som Frantisek Kupka, Emil Filla och Willy Nowak. Endre begav sig dit, studerade vid Prags konstakademi, skrev i ungerska tidningar och tecknade karikatyr för tjeckiska tidningar men började allvarligt inrikta sig på att bli konstnär. I tidskriften *Prisma*, 1949, har Endre berättat om de intellektuella impulserna i Prag. Hans gode vän genom åren blev konstnären Jakob Bauernfreund, som i landsflykt i England ändrade sitt namn till Jacob Bornfreund. Endre såg till att han långt senare ställde ut i Sverige.

Endre vistades i Paris 1933, och han ställde ut i Prag 1936. Konstnärerna i *Der Blaue Reiter* gav självklart impulser, likaså tog han intryck av symbolism och expressionism i Edvard Munchs måleri. Oskar Kokoschka betydde mycket för honom. Resan till Paris stärkte hans intryck av Picasso, Braque, Matisse, Chagall och Miró. I sitt bagage hade Endre en rikedom av intryck, och för honom gällde det att förena på ett personligt sätt den expressiva kolorismen med abstrakt formdisciplin.

Svensk konst har erhållit rika intryck från mellankrigstidens Prag genom skriftställaren J.P. Hodin och konstnärer som Peter Weiss och Jan Brazda. Endre Nemes kom i början av fyrtioalet till Sverige. Han kände under trettioalet naturligt nog oro för den tyska expansionen i Centraleuropa, och tänkte bege sig till Mexiko, men första uppehållsorten blev Finland. Där underervisade han en tid, men blev utvisad 1940. Han hade haft en utställning i maj 1939 i Oslo, tack vare den blev det möjligt för honom att komma dit. Så kom det tyska anfallet på Norge, och han lyckades fly till Sverige.

I Sverige hade han att bekämpa de fördomar som alltid finns i ett litet land. Ecole de Paris var förebilden för svenska konstnärer om de inte blev socialt och sentimentalt realistiska. Konstnärer som Kandinsky och Kokoschka fick vänta på förståelse i Sverige. När Endre visade sina verk, betraktade man hans konst som besynnerligt "centraleuropeisk". Kritiker har sällan sinne för flerflödighet i konstlivet. Man kan faktiskt tala om en mobbing av Endre genom åren. Men mot detta fanns många entusiastiska beundrare av hans konst och person med uppskattning av hans tekniska skicklighet och djupa bildning. Mot slutet av sitt liv fick han se hur hans verk samlades i ett offentligt museum ägnat hans konst i Pécs i Ungern.

Han hade präglats av växlande konstideal på trettioalet. I hans handlag fanns en mirakulös uttrycksfullhet, likaså uppvisade hans kolorism beundransvärda fördrivningar. Han kunde söka sig mot Chagalls och Mirós symbolism, när han gestaltade sina personliga minnen. Hans verk från tidigt fyrtioal i monumentala format har en melankolisk prägel med sammanställningar och mångtydigheter som anknyter till Arcimboldo. Under tiden som ledare för Valands Konstskola i Göteborg från 1947 till 1955 utförde han väldiga temperamålningar, fick monumentala uppdrag och sammanställde grafiska portföljer. I Hotell Lysekil utförde han en väldig stucco-lustro-dekoration, ett verkligt storverk, en fest för ögat. Som lärare var han omstridd och kritiserades för att han bröt med den göteborgska kolorismen, men han fostrade en mängd begåvade konstnärer.

Efter åren i Göteborg återvände Endre Nemes till Stockholm. Han vann efter hand en säker position i konstlivet. Hans utställningar i Stockholm och ute i världen blev framgångsrika. Ett besök i Prag gjorde honom förfärad. Man hade där kommit ur den nazistiska askan in i den förtärande kommunistiska elden. Endre berättade för mig att kommunisterna i koncentrationslägren angav liberala kulturpersonligheter så att de dödades och inte kunde bli störande för arbetet på ett kommunistiskt maktövertagande efter kriget.

Genom åren finner man samma känsliga handskrift och penselföring, samma nyanserade kolorism, men innehåll och motiv förvandlades. Han studerade röntgenbilder, medicinska

fackillustrationer, som resulterade i till synes non-figurativa kompositioner. Han arbetade med förebilder av naturen som formgivare och berättade för mig en gång hur hans första flygresa bidrog till intryck av ny färghållning och ny komposition. Mot slutet av femtiotalet tycktes hans konst vara icke föreställande. Det viktigaste verket från den perioden är "Blå spårren", en emaljmalning, som nu finns i Skissernas Museum i Lund. Efter denna period arbetade Endre mycket med collagekompositioner. Liksom i sextonhundralets *bedriegeritje och trompe l'oeil*, illusoriska verk, lyckades Endre stundtals måla så att man inte visste om det var collage eller inte. Denna teknik tillfredsställde hans vilja att ge uttryck åt en konst för bildande i vilken olika tidsskikt blandas med varandra ungefär som i T.S. Eliots citatspäckade dikter.

Endre avled i Stockholm 1985. Efter hand har hans verk blivit eftersökta av museer och samlare. Efter att ha varit häftigt omstridd kan man nu se hans konst som en verklig tyngdpunkt i efterkrigstidens konst i Sverige. I många svenska museer och institutioner finns hans monumentala kompositioner i måleri, emalj och textil. Galerie Bel'Art har nu samlat en del av hans tidiga bilder, som vittnar både om sökande och säkerhet. Man kan se hur han omformar de omedelbara intrycken till rena kompositioner. Här finns en expressiv uttrycksvilja men också en ambition att nå en behärskad abstraktion i formen. En gång visade Endre mig dessa tidiga bilder som om de var personliga hemligheter. Målningar, utkast och skisser finns samlade här, och man kan se hur dessa tidiga rika uppslag gav frukter i större kompositioner både vid denna tid och långt senare.

Uppsala i juni 2000
 Teddy Brunius
 fil dr, professor emeritus
 Köpenhamns universitet

2

4

5

6

10

11

13

12

14

15

16

17

18

20

23

19

21

22

26

27

28

29

24

25

Välkommen till
VERNISSAGE

Lördagen den 23 september 2000
kl 14–17

GALERIE BEL'ART

Birger Jarlsgatan 2, 114 34 Stockholm
Tel: 08-611 60 52, Fax: 08-611 60 54
www.belart.se, e-post: kent.belenius@belart.se
Öppet: tisdag–fredag 11–17, lördag 12–15

Utställningen pågår till den 26 oktober

KATALOG:

- 1 "Stilleben med lampa och bok", 1933, olja/tempera/sand på duk, 48,5 x 60,5
- 2 "En oväntad erotisk happening", 1934, akvarell, krita och blyerts, 30 x 23,5
- 3 "Tre kvinnor", 1934, akvarell/tusch, 26 x 19
- 4 "Dans", 1934, akvarell, 19 x 35
- 5 "Ormtjüsaren med följe", 1934, akvarell/tusch, 31,5 x 47
- 6 "Två personer och två hundar", 1934, akvarell/tusch, 47 x 31
- 7 "Nattens gäster", 1934, akvarell, 35,5 x 27,5
- 8 "Flaskan", 1935, olja/sand på duk, 35,5 x 28
- 9 "Stilleben med persisk kruka", 1935, olja/tempera/sand på duk, 55,5 x 65,5
- 10 "Kvinna med musikinstrument", 1935, olja på duk, 64,5 x 46,5
- 11 "Stilleben med musikinstrument, noter och fågel", 1935, olja/tempera/sand på duk, 80 x 70,5
- 12 "Stående och flyende gestalt", 1936, akvarell, 35,5 x 25
- 13 "Stilleben med mask och butelj", 1936, olja på duk, 76 x 86
- 14 "Förvandling", 1936, akvarell/tusch/blyerts, 30 x 22
- 15 "Erektion", 1939, gouache, 33,2 x 24,9
- 16 "Sittande kvinna", 1940, pastell/krita/tusch, 29,6 x 22,1
- 17 "Ovanlig ritual", 1940, akvarell/blyerts, 23,7 x 32,5
- 18 "Mannen med målningen", 1942, pastell/krita, 31,5 x 21,5
- 19 "Kammande väninna", 1942, tempera/tusch, 38 x 25
- 20 "Gossen med tre tavlor", 1943, pastell, 64 x 49
- 21 "Kvinna framför dörr", 1943, tempera, 24,5 x 17,5
- 22 "På vägen ur staden", 1943, gouache/tusch och blyerts, 22,3 x 17,8
- 23 "Mor och barn", 1945, gouache, 64,5 x 50
- 24 "Gycklare", 1946, tempera/pastell, 61,5 x 47
- 25 "På cirkus", 1946, pastell, 63 x 49
- 26 "Komposition", 1948, tempera, 49 x 57
- 27 "Plågad kvinna", 1948, tempera, 41 x 33
- 28 "Störtande", 1948, tempera/krita, 27,5 x 17,3
- 29 "Harlekin", 1948, tempera/akvarell, 87 x 55

Mått i centimeter, höjd gånger bredd.

3

7

8

9